

Geçit Teşkilâtı

İzmir'in Türk birliklerince Yunanlılardan alınması sırasında bir kısım askeri birliklerde hızla Bursa Çanakkale yönünde ilerliyorlardı. Türk Ordusunun Boğazlara yönelik harekâtına mani olmak için İngilizler müttefiklerinden yardım istediler. Ancak olumsuz cevap aldılar. Bu durumda Türk Ordusunun karşısında sadece İngilizler kalmış oluyordu. Ayrıca İzmir'i ele geçiren 1. ve 2. orduların diğer birliklerine de Çanakkale ve İstanbul üzerine yürümeleri emredildi. Böylece Eylül sonu ve Ekim ayı başlarında Türk birlikleri Marmara kıyılarına ulaşmış olacaktı. Bu arada Fransız Generali Pellé 18 Eylül 1922'de İzmir'e gelerek boğazlardaki tarafsız bölgeye tecavüz edilmemesini istiyordu. Bu teklife karşılık Ankara Hükümeti, İstanbul ve Doğu Trakya'nın şartsız olarak derhal teslim edilmesini istedi. Bu teklif üzerine müttefikler, 20 Eylül 1922'de Paris'te toplandılar. Çok sert tartışmalardan sonra hazırladıkları metinde Türklerin isteklerini anlayışla karşıladıklarını bildirdiler. Ancak barış anlaşması imzalanıncaya kadar Türkler boğazlardaki tarafsız bölgeye, İstanbul'a ve Trakya'ya asker göndermeyeceklerdi. Halbuki bu sırada Türk birlikleri Çanakkale'de tarafsız olduğu söylenen bölgeye girmeye başlamışlardı bile. Türk birliklerinin Çanakkale'deki tel örgülere iyice yaklaşmaları üzerine **General Harington**, 26 Eylül'de **Mustafa Kemal**'e bir mektup göndererek askerlerin tarafsız bölgeden çekilmesini istedi. Bu isteğe olumsuz cevap verilerek burada tarafsız bir bölge olmadığı ve Türk birliklerinin işgalci Yunan birliklerini takip ettiği bildirildi. Bu sırada Franklin Bouillon İzmir'e gelerek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştü. Görüşmede Türk tarafının isteklerinin kabul edileceği yönünde teminat verilmesi üzerine müttefik notasının cevaplandırılmasına karar verildi. Cevabî notada, bu teminat üzerine Ankara Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'nce **Mudanya**'da yapılması teklif edilen mütareke görüşmelerine katılabileceği bildirildi. Bu gelişmeler üzerine şimdilik askerî harekât durdurulmuştu. Gerek Mudanya görüşmeleri sırasında, gerekse kısa süre sonra gerçekleşecek **Lozan** görüşmeleri sırasındaki olaylar, Türkleri müttefiklere güvenmemekte haklı çıkarmıştır. Ankara Hükümeti bu yüzden Mudanya Mütarekesi hükümlerine rağmen İstanbul'da silahlı gizli bir teşkilat kurmuştur. Bu teşkilat İstanbul'dan Karadeniz'e kadar olan bölgede kurulan "**GT**" rumuzlu "**Geçit Teşkilatı**"dır.

Teşkilat elemanlarının büyük çoğunluğu askerlerden (subay-astsubay-erat), çok az bir kısmı da milislerden((sivil) oluşmaktadır. Kuruluş tarihiyle ilgili kesin bir tarih bulunamamıştır. **Tevfik Bıyıklıoğlu** *Trakya'da Millî Mücadele* isimli eserinde teşkilatın 1.Ordu tarafından İstanbul'da kurulduğunu yazmaktadır. Kuruluşu ile ilgili tarih vermeyerek bazı isimlerden bahsetmektedir. Bunlar Nidâi, İbrahim, Selami, Kenan, Şevki, Nuri ve Reşat'tır. Mevcut belgelerden teşkilatla ilgili yazışmaları ihtiva eden en eski belge, 4 Ocak 1923 tarihlidir. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun da *"..1.Ordu İzmit bölgesine geldikten sonra"* diye belirttiği gibi (İzmit bölgesine I. Ordunun gelişi 1922 yılı Ekim ayının ortalarıdır.) şimdilik teşkilatın kuruluşunu 1922 sonları veya 1923 ocak ayının ilk günleri olarak kabul etmek durumundayız. Teşkilat 1.Ordu Komutanlığı'na bağlı olarak İstanbul ve Trakya'ya yeniden vaki olacak bir saldırıya karşı kurulmuştur. Bu genel maksatla birlikte İstanbul'daki işgâl güçleri hakkında istihbarat toplanması, diğer gizli teşekküllerle iş birliği, işgalcilerin askerî ve diğer faaliyetlerinin takip edilmesi de görevleri arasındaydı. Önemli mühimmat ve cephane depolarının tespiti, Yeşilköy'deki İngiliz uçak hangarlarının icabında imha edilmesi ve gelecek talimat üzerine sokak savaşları yapılarak işgalcilerin zayıflama uğratılması, şehre tamamen hâkim olmalarına engel olmayı da üstlenmişti. Diğer taraftan azınlıkların taşkınlık yaparak Müslüman halka karşı girişebilecekleri katliam, yağmacılık, yangın çıkarma gibi hareketlerin önüne geçilmesi de başka bir göreviydi. Askerî noktadan Trakya'daki birliklerimiz ile Anadolu yakasındaki birliklerimiz arasında irtibatın kurulmasını sağlamakla da görevliydi. Teşkilatın gizliliğini sağlamak amacıyla yazışmalarda "**GTK**" rumuzu kullanılmaktadır. 1. Ordu Komutanlığı'nın 27 Ocak 1923 tarihli emrinde verilen

talimat da bu yöndedir. Bu rumuz ile ifade edilen teşkilatın açık olarak adı "**Geçit Teşkilatı Kumandanlığı**"dır. Teşkilata bağlı birimler, İstanbul Boğazı'nın Anadolu ve Rumeli yakasında, Karadeniz'e kadar olan bölgede geniş bir alana yayılmışlardır. Bu bölge daha küçük alt bölgelere ayrılmış ve bazı rumuz harflerle isimlendirilmişlerdir. Örneğin, "**B Mıntıkası-Beykoz**", "**H Mıntıkası- Anadolu Hisarı**", "**S mıntıkası-Üsküdar**", "**A mıntıkası-Abdurrahman Gazi**" alt bölgelerini ifade etmektedir. Bunlardan "**B**" ve "**H**" mıntıklarında "**nizamiye bölükleri**" bulunmaktadır. Teşkilatın alt bölgeleri ve komutanları şunlardır: **1- Ser Köprü Mıntıkası**. Komutanı Binbaşı Saffet Bey'dir. Bu bölgenin alt birimleri ise şunlardır: **a-Rumelihisarı Nizamiye Kıtaatı** (III. Tabur bölgesi), **b- İstinye Nizamiye Kıtaatı** (II. Tabur bölgesi), **c- Sarıyer Nizamiye Kıtaatı** (I.Tabur bölgesi) **2- A Mıntıkası (Abdurrahman Gazi)** : Komutanı Yüzbaşı Hüseyin Hüsnü Efendi'dir. Bu bölgede bir "**nizamiye bölüğü**", bir "**istihkam**" ve bir de "**muharebe müfrezesi**" bulunmaktadır. **3-C Mıntıkası(Üsküdar)** : Buranın komutanı Kaymakam Reşad (Başkaya) Bey'dir. Bölgede 6 otomatik silaha sahip bir "**nizamiye bölüğü**" bulunmaktadır. Ayrıca Haydar Paşa'da bir, Üsküdar'da iki "**milis bölüğü**" bulunmaktadır. Bölge emrinde bir istihkâm, bir de muhabere müfrezesi, ayrıca Kadıköy'de de bir itfaiye bölüğü bulunmaktadır. Teşkilat genelinde 1 Haziran 1923'te yapılan değişikliklerden bu bölge etkilenmemiştir. 30 Haziran 1923'te yapılan değişiklikle bölgenin komutanı Binbaşı Necati Bey olmuştur. **4- H Mıntıkası (Anadolu Hisarı)** : Bölge komutanı Kaymakam Mustafa Hulusi Bey'dir. Bir nizamiye bölüğü bulunmaktadır. Hisar'da 4 otomatik silaha sahip iki milis bölüğü vardır. Ayrıca bölgede bir istihkâm, bir de muhabere müfrezesi bulunmaktadır. 30 Haziran'da Haliç Feneri Müfrezesi ile Ayastefanos Müfrezesi' de bölgeye bağlanmıştır. **5-B Mıntıkası**: Bölge komutanı Kaymakam Kasım Bey'dir. Dört otomatik silaha sahip bir nizamiye bölüğü vardır. Ömerli ve Beykoz'da birer milis bölüğü, bir istihkâm, bir de muhabere müfrezesi mevcuttur. Yine bölgede Haliç Feneri Bombacı Takımı, Sabit İstasyon, Bahriye Torpil Müfrezesi bulunmaktadır.

Geçit Teşkilâtı'nın ilk genel komutanı Nedim Bey'dir. 1 Mart 1923 'te genel komutanlığa Kaymakam Nidai Bey tayin edilmiştir. Kurmay başkanı ise Binbaşı Kenan Bey'dir. 17 Haziran 1923'te Yarbay Nidai Bey'in yerine S Mıntıkasında bulunan Kaymakam Reşad Bey tayin edilmiştir. Reşad Bey'in yazışmalarından anlaşıldığına göre, Lozan Barışı imzalanıncaya kadar gizliliğe azami derecede riayet edilmesi üzerinde durulmaktadır. Ancak icap ederse (**N**) işaretli kırmızı bir kolluk kullanılmaktaydı. 1 Temmuz 1923'te Geçit Teşkilâtı'nın personel, silah ve cephanesi durumu genel olarak şöyledir: Subay 83, erat ise 2233 kişidir. Silah 967, cephanesi 105.726, makineli tüfek 23, makineli tüfek cephanesi 9500'dür. Teşkilâtın İstanbul'da kurulup faaliyete geçmesi aslında "**Mudanya Mütarekesi**" hükümlerine aykırıdır. Ancak İtilâf Devletleri ve Yunanlıların gerek Mudanya Mütarekesi gerekse Lozan Barış görüşmelerinin daha başlangıcında ve devamında sergiledikleri itimat sarsıcı davranışlar, Ankara Hükümeti'ni böyle bir teşkilât kurmaya mecbur etmiştir. Haklı gerekçelerle kurulmasına rağmen yine de hükmet diplomatik kurallara uymak hususunda çok hassas davranmıştır. Teşkilâta gönderilen emirlerde, "**İtilâf Devletleri ile aramızı açacak ve çatışmalara sebep olacak hiçbir harekette bulunulmaması**" üzerine basılarak bildirilmektedir. Teşkilât görevlerini, Yunanlılar ve İtilâf Devletleri'nin İstanbul, boğazlar ve Trakya'ya saldırımları halinde İstanbul'daki gizli gruplar ve askeri birliklerle koordineli olarak yapacaktır. Bu görevler şöyle özetlenebilir: **a**-Lozan Konferansı yarıda kesilir ve Yunanlılarla İtilâf güçleri saldırıya geçerse, teşkilat bu durumdan 1.Ordu Komutanlığı'nı derhal haberdar edecektir. Yunanlılarla savaşa hükümet karar vereceği için Genelkurmay'dan bir emir gelirse harekete geçilecektir. **b**- İstanbul'da bulunan askerî birlikler, Geçit Teşkilâtı, M.M.Grubu gibi gizli teşkilâtlar olayların gelişimine göre şöyle hareket edeceklerdir. Yunanlıların Meriç Irmağı'nın doğusuna geçmeleri halinde, başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere, İstanbul'daki Rumlar tarafından kurulacak silahlı teşkilâtın faaliyetlerine mani olunacaktır. Ayrıca Rumlarla birlikte diğer müttefiklerin aleyhimize neşriyat yapmalarına mani olunacaktır. Müslüman halkın tecavüze uğramaması ve şehrin

yakılmasına meydan vermemek için her türlü tedbir alınacaktır. **c-**Boğazdan Anadolu veya Rumeli yakasına geçiş için her türlü vasıta temin edilecektir. **d-**Müttefikler tarafsız kalırsa her ihtimale karşı Anadolu tarafındaki Geçit Teşkilâtı kuvvetleri, ordu boğazın doğu sahiline gelinceye kadar veya ordudan başka bir talimat verilinceye kadar gizli bir şekilde yerlerinde kalacaktır. **e -**Korunması ve elde edilmesi zaruri olan geçit ve muhabere vasıtaları ile diğer önemli şeylerin, yerli Rum teşkilâtının muhtemel tecavüzüne meydan verilmeyecek şekilde korunmaları için gerekli tedbirler alınacaktır. **f-** Boğazdaki torpiller İtilâf Devletleri'nin harekete geçmeleri halinde kullanılacaktır. Boğazın korunması ve geçitlerin muhafazası Geçit Teşkilâtı tarafından yapılacaktır. **g-**Müttefiklerin harekete geçmeleri halinde Yeşilköy tayyare hangarı iyi bir hedefdir. Bunun imhası Geçit Teşkilâtı'nca yapılacaktır. **h-** Haliç üzerindeki köprüler mutlaka elde bulundurulacak ve bunlara her an hâkim vaziyette olunacaktır. İstanbul Komutanlığı, Geçit Teşkilâtı'nın A Mıntıkasıyla irtibatta bulunarak mevcut tertibattan hemen orduyu haberdar edecektir.

Teşkilatta görevli subay, astsubay ve diğer personelin maaşları için ek bir tahsisat konulmamıştır. Yani teşkilat 1.Ordu bütçesine dahil olduğu için ayrıca ek bir ödenek ayrılmamıştır. Ek ödenek konulmadığı gibi, bir kısım personel kendi bütçesinden teşkilat için harcama yapmak durumunda kalmıştır. Bu durum zaman zaman onları maddî açıdan zor durumlara düşürmüştür. İstanbul Boğazı ve çevresinde gizli olarak kurulan teşkilâtın faaliyetlerinin bir müddet sonra dikkat çekmeye başladığı görülmektedir. Teşkilâtın varlığı Mudanya Mütarekesi hükümlerine aykırı olduğu için faaliyetlerinin ortaya çıkması Ankara Hükümeti'ni zor durumda bırakacak bir husustur. Nitekim General Harington, teşkilâtın varlığından haberdar olduğunu bir mektup yazarak İstanbul Komutanlığı'na bildirmiştir. Hatta mektubunda teşkilâtın tamamından haberinin olduğunu da ima etmektedir. Ayrıca bu durumun diplomatik yönünü de hatırlatarak, konuyu diğer İtilâf güçlerine bildireceği tehdidinde de bulunmuştur. Bu mektubu alan İstanbul Komutanı Selahattin Âdil Paşa durumu 1.Ordu Komutanlığı'na bildirmiştir. Aynı zamanda yazısında teşkilâtın varlığından rahatsız olduğunu da ifade etmiştir. 1. Ordu Komutanı Nurettin Paşa durumu derhal G:T Komutanlığı'na bildirmiş ve bu bilgilerin İngilizlerin eline nasıl geçtiğinin araştırılmasını istemiştir. Faaliyetlerine gizliliğe riayet ederek devam etmelerini de emretmiştir. Aynı zamanda durumu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyâseti'ne bildirmiştir. Fevzi Çakmak Paşa bu bilgiyi alır almaz İngilizlerin durumdan nasıl haberdar olduğunun araştırılması talimatını vermiştir. **Selahattin Âdil Paşa**'nın tutumuna karşı gerek **Nurettin Paşa** gerekse **Fevzi Paşa** teşkilâtın devamından yana tavır koymuşlardır. Fevzi Paşa İngilizlere makul bir cevap verilerek, gizliliği sağlayacak bir kısım tedbirlerin alınmasını emretmiştir. Teşkilât merkezinin Kuleli Askerî İdadisi'ne nakledilmesi kararına Selahattin Âdil Paşa'nın itirazı kabul edilmiştir. Bunun yerine Küçük Zabit (Astsubay) Mektebi'nin lağvedilen hastanesinin daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Böylece teşkilâtın gizliliğini sağlayacak diğer tedbirlerle birlikte karargâhına da yer bulunarak konu kapatılmıştır. İstanbul Komutanlığı İngilizlere Batı Cephesi ve Genelkurmay Başkanlığının talimatları doğrultusunda diplomatik bir üslupla cevap vermiştir. Teşkilâtın varlığından hiç bahsetmeyerek ve inkâr yoluna sapmayarak ikna edici bir cevap verilmiştir. İngilizlerin tespit ettikleri asker ve subayların, tayin maksadıyla buralarda buldukları ve önemsiz sayıda oldukları bildirilmiştir. Böylece konu diplomatik bir skandala dönüşmeden ve İngilizlerle Türkler arasında tatsız hadiseler çıkmadan kapatılmıştır.

Lozan barış görüşmelerinin antlaşma ile sonuçlanmasından sonra teşkilâtın varlığının gerekçeleri kendiliğinden ortadan kalkmıştır. Ankara Hükümeti teşkilâtı barış imzalanamaması ihtimaline karşı kurmuştu. Teşkilât yeniden bir katliam, vahşet, soykırım, tarih tahribatı, ırz, namus tecavüzü ile karşılaşmamak için tedbirler almak üzere kurulmuştu. GT. kapanıncaya kadar her türlü imkânsızlığa, İngilizlerin şüphelenerek aldıkları tedbirlere rağmen varlığını devam ettirmiş ve vazifesini bihakkın yerine getirmiştir. Teşkilât Fevzi Paşa'nın 8 Ağustos 1923 tarihli emriyle kapatılmıştır. Bu emir üzerine Nurettin Paşa teşkilâtın 8 Ağustos tarihi itibarıyla kapatıldığını ve ne şekilde hareket edeceklerini bildiren bir

emir göndermiştir.

Hamit PEHLİVANLI

KAYNAKÇA

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı(ATASE) Arşivi, K.1959, 1916,1927, 1961, 2147 (Arşiv belgeleri hakkında teferruatlı bilgi için bk. Hamit Pehlivanlı'nın, "Mudanya Mütarekesi İle Lozan Antlaşması Arasında Ankara Hükümeti'nin İngiliz İşgal Birliklerini Kontrolü ve Geçit Teşkilatı" isimli makalesi.).

BIYIKLIOĞLU, Tefik, **Trakya'da Milli Mücadele**, C I., Ankara 1955.

DUKAKİNZADE Feridun, "Millî Ordunun Boğazlara Doğru Yürüyüşü" (Fransızcadan çeviri), **Mecmua-i Askeriye**, S 55, Teşrin-i evvel 1340.

PEHLİVANLI, Hamit, "Mudanya Mütarekesi İle Lozan Antlaşması Arasında Ankara Hükümeti'nin İngiliz İşgal Birliklerini Kontrolü ve Geçit Teşkilatı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X. C., Temmuz 1995, S 32.Ankara 1995.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, IV. C, Ankara 1978.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/gecit-teskilati/?pdf=3650> adresinden erişilmiştir